

Капируля М.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМНОГО СТРИМУВАННЯ РОСІЇ І США

За часів холодної війни у відносинах двох наддержав - Сполучених Штатів Америки та СРСР ядерна зброя безумовно відіграла стримуючу роль як на двосторонні відносини між країнами, так і на міжнародну систему в умовах блокового протистояння. Головне завдання для двох країн на початковому етапі розвитку ядерної зброї було кількісне нарощування ядерних озброєнь та якісне вдосконалення останніх. Фактично, гонка ядерних озброєнь розвивалася а основі дилеми безпеки, за якою, в разі, якщо одна сторона нарощує свій потенціал, інша сторона заради збереження своєї безпеки на належному рівні намагається наздогнати опонента за кількісними та якісними показниками. Однак, на кінець 60- років, склалася ситуація, коли ядерних потенціалів двох країн було достатньо для взаємного гарантованого знищення супротивників. В ці ситуації, було прийняте рішення про двостороннє скорочення ядерних потенціалів. Відповідно, протягом 70-80-х років було підписано низку угод з цієї проблематики.

Однак, з розпадом біполярної системи міжнародних відносин складається принципова нова розстановка сил на міжнародній арені . Для фіксування нового співвідношення сил та подальшого скорочення ядерних озброєнь, США та РФ, які і на сьогоднішній день мають в сукупності приблизно 90 відсотків від загального світового ядерного потенціалу, укладають низку договорів, зокрема таких, як СНО -1, СНО-2, СНО -3, договір СНП. [2, с. 4-10]

Слід звернути увагу на те, що незважаючи на зникнення блокового протистояння та фактичного переходу системи міжнародних відносин до монополярного світу в тій чи іншій формі, а також на заяви лідерів 2 країн про перехід до партнерських відносин та недоцільності системи ядерного стримування (зокрема, спільна заява Путіна та Буша 2001 року про те, що США та РФ переходять на новий рівень відносин, відходячи від принципів Холодної війни та розгляду одна одну як супротивників і т.д.) [4, с. 5], виходячи з фактичних дій США та РФ можна говорити про те, що система ядерного стримування присутня у відносинах між двома державами, однак на сьогоднішній день ядерне стримування втрачає традиційні риси, притаманні для часів Холодної війни та переходить на новий рівень, зокрема, через певну асиметричність, що присутня в американо-російських відносинах.

Для дійсного переходу до задекларованих принципів, потрібно було змінити і договірну базу та систему ядерних озброєнь двох країн, що відображала логіку ядерного стримування часів Холодної війни, однак цього, по суті, не вдалося зробити.

Особливо гостро питання договірної бази для майбутніх відносин між 2 країнами в ядерній сфері постає у зв'язку з тим, що в 2009 році закінчується дія Договору про стратегічні наступальні озброєння. В 2000 році вперше поступили відомості пр. те, що Дж. Буш має намір взагалі відмовитися від договірного регулювання в галузі ядерних озбро-

---

* студент 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Галака С.П.

єнь на підставі того, що РФ більше не є супротивником США, та договори про взаємний контроль та обмеження просто не потрібні в ситуації, що склалася, а обидві держави повинні розвивати ядерні сили в міру можливостей та потреб для захисту національних інтересів.

Така інформація викликала негативну реакцію з боку РФ, оскільки такі кроки сприймалися як прагнення США в світлі того, що РФ не може конкурувати з США в галузі ядерних озброєнь, стати єдиною недосяжною для інших ядерних країн державою з боку США.

Такі прагнення США могли б привести до правового вакууму в галузі ядерних озброєнь, що мало б негативні наслідки для обох сторін. Розуміючи це, США та РФ підписують в 2002 році договір про скорочення стратегічних наступальних потенціалів, що передбачав скорочення стратегічних ядерних озброєнь до рівня 1700-2200 ядерних боезарядів. [1, 6-7]

Однак, слід звернути увагу на те, що РФ не вдалося узгодити з США правила зарахування боеголовки, питання контролю над роззброєнням. Хоча, з приводу останнього зауваження слід зауважити, що до 2009 року, дати закінчення строку дії СНО-1, зберігаються засоби контролю та довіри, сформульовані цим договором. Таким чином, однією з головних суперечностей що виникла між країнами було питання «зворотнього потенціалу» (країни отримали можливість складувати боезаряди, що скорочуються та у відносно короткі строки повертати їх на «роззброєні» носії. Однак, за думкою аналітиків, можливість повернення боезарядів мають лише США, тому РФ активно виступала проти формулювання «оперативно розгорнутих сил» під час обговорення питання про скорочення озброєнь. [2, с. 32-34]

Однак, все ж таки, принаймні до 2009 року, коли збігає строк дії СНО-1, договір СНП забезпечив збереження балансу між РФ та США.

Однак, важливим для принципу стримування та декларування відмови від використання цього принципу з боку США та РФ, можна стверджувати, що навіть при скороченні стратегічних ядерних потенціалів до 2012 року згідно договору СНП, відносини взаємного стримування продовжують існувати, оскільки, по-перше, їх сутність визначається самою логікою існування стратегічних ядерних озброєнь в тій кількості, в якій вони існують н сьогоднішній день, до того ж, приведені до стану бойової готовності. По-друге, стратегічні ядерні сили, знаходячись стані бойової готовності, повинні мати плани бойового застосування, при чому, кількість ударів по конкретних цілях має приблизно відповідати кількості озброєнь, а отже, навряд чи можна стверджувати про те, що навіть більшість цілей знаходяться не на території США та РФ.

Окрім того, на те, що принципи ядерного стримування не відійшли в минуле та про те, що такий процес не відбудеться в середньостроковій перспективі, можна зробити висновок з ядерного стримування, що зберігається на рівні тактичної ядерної зброї, головним чином на європейському континенті. Не зважаючи на той факт, що США значно скоротили тактичну ядерну зброю на території Європи, а РФ вивела її на національну територію, а потім скоротила майже втричі, країни зберігають ядерний потенціал на рівні 3380 боезарядів з боку РФ та 1120 в США, що говорить про збереження практики взаємного стримування.

Крім того, засоби контролю над тактичною ядерною зброєю є надзвичайно складними. [5, с. 1-2]

Оскільки в 2009 році закінчується дія договору СНО -1, необхідно укласти нову угоду для запобігання виникнення правового вакууму з даного питання.

Варіантами угоди могло б бути або подовження угоди СНО-1 до часу вироблення нової угоди з питання, або ж безпосередньо підписання нової угоди, при чому це варто зробити за присутньої зараз адміністрації США, оскільки прихід нової адміністрації в

США по-перше загальмує переговорний процес, по-друге, незважаючи на відомі перед-виборчі позиції основних кандидатів на виборах Президента США, не відомо, яким чином дані наміри будуть втілюватися. [3, с. 2-4]

Разом з тим, прийняття нового договору буде лише частковим елементом вирішення питання відходу від взаємного стримування, натомість, потрібно втілити ряд конкретних заходів для усунення самої концепції стримування у відносинах двох країн, які, зокрема, можуть включати:

- дотримання угоди про ненацілення стратегічних ракет на території одне одного та введення засобів контролю за дотриманням даної угоди;

- зниження рівня готовності ракет та зміна режимів бойового патрулювання;

- подальше скорочення як оперативно розгорнутих боєзарядів приблизно до рівня 1000 одиниць, до цього рівня країни можуть не брати до уваги озброєння третіх ядерних країн за такої кількості боєзарядів, вони не будуть націлені переважно одна на одну; ,так і загальних арсеналів ядерної зброї;

- подальші міри трансформації ядерного стримування з вищезазначених причин повинні в основному концентруватися на нелінійному підході, а саме:

- Зниження боєготовності стратегічних ядерних ракет (зокрема від стиковка боєзарядів від носіїв та їх зберігання на відносно віддаленій відстані)

- Відмова від концепції удару у відповідь на підставі інформації систем раннього оповіщення;

- Корисним було б встановлення каналів прямого зв'язку між центрами попередження про ракетні напади та пунктами СЯЗ, впровадження автоматичних систем відображення стану готовності СЯЗ на командних центрах один одного.

Отже, можна зробити висновок про те, що на сьогоднішній день, не зважаючи на закінчення блокового протистояння між США та СРСР, тенденції взаємного ядерного стримування зберігаються, а трансформація цих відносин має скоріше декларативних та економічно-обумовлений характер. Для втілення практичного відходу від взаємного ядерного стримування в сучасних умовах потрібно прийняти ряд конкретних політичних та правових кроків в галузі ядерного роззброєння.

Література

1. Есин В. Стратегические ядерные силы России в XXI веке // Нац. оборона. — 2007. — № 11. — Ноябрь. — С. 21—27
2. Ядерное распространение: новые технологии, вооружения и договоры / Под ред. А.Арбатова и В. Дворкина; Моск. Центр Карнеги. — М., 2008.
3. Kimball D. G. START Anew: The Future of the Strategic Arms Reduction Treaty. Presentation for Roundtable Discussion, Carnegie Moscow Center. May 12, 2008 (http://www.arm-scontrol.org/events/20080512_Start_anew.asp).
4. R.S. Norris and T.B. Cochran, Nuclear Weapons Databook: U.S.-U.S.S.R./Russian Strategic Offensive Nuclear Forces, 1945–96. (Washington, D.C.: Natural Resources Defense Council, January 1997).
5. UNIVERSAL COMPLIANCE: A STRATEGY FOR NUCLEAR SECURITY, George Perkovich, Joseph Cirincione, Rose Gottemoeller, Jon Wolfsthal, and Jessica T. Mathews (Carnegie Endowment, March 2005). [//www.carnegieendowment.org/files/PO21.Perkovich.pdf](http://www.carnegieendowment.org/files/PO21.Perkovich.pdf).